

УДК 070:2-67:004.738.1(477)

МОВА ВОРОЖНЕЧІ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ: РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІР

КОЗИРЯЦЬКА Світлана,

канд. наук із соц. комунік., доц.,

Запорізький державний медичний університет, м. Запоріжжя, пр.-т Маяковського, 26, м. Запоріжжя, 69000, Україна, e-mail: kozyriatska@gmail.com

У ході дослідження проведено моніторинг Мережі, що дав змогу виявити світські та конфесійні Інтернет-ресурси, які вдаються до виражальних засобів мови ворожнечі в заголовковому комплексі або текстах повідомлень на релігійну тематику. Встановлено причини використання мови ворожнечі та її особливості, зокрема апеляція до політичних стереотипів та використання політично маркованої лексики або політичного сленгу; жаргонізмів, вульгаризмів, дисфемізмів, стилістичного зниження, що забезпечують необхідний експресивний ефект. Відзначено важливість статусу комунікатора, що надає повідомленню більшої ваги, а також повторюваності інформації, що виступає як складова цілеспрямованої стратегії з дискредитації однією конфесією інших.

Ключові слова: засоби масової інформації, релігійна тематика, інтернет-ресурси, мова ворожнечі, інформаційне протистояння, стереотипи.

HATE SPEECH IN UKRAINIAN INTERNET SPACE: RELIGIOUS CONTEXT

In the course of the research, monitoring of the Internet was performed, which enabled to detect those secular and denominational online-resources that employ expressive means of hate speech in headlines and info texts on religious topics. The paper elucidates the reasons for hate speech, as well as its peculiarities, which include appealing to political stereotypes and the use of politically specific word stock or political slang, jargon, vulgar lexis, dysphemetic words, connotative lexis that secure desired expressive effect. The importance of a communicator's status, that lends weight to a message, and of the repetition of information that acts as a component of targeted strategy of one of the denominations aimed at defamation of the others, is highlighted.

Key words: mass media, religious topics, Internet resources, hate speech, information confrontation, stereotypes.

Вступ. Релігійна тематика останніми роками є надзвичайно популярною у ЗМІ України, що пояснюється, з одного боку, активною участю церков у громадському житті та маркуванням у публічному просторі своєї позиції щодо тих чи інших подій, як-то Революція гідності, війна на Сході України, створення помісної церкви, та, з іншого боку, боротьбою конфесій за вплив на духовну сферу, а відтак, і на світогляд своїх парафіян, що відбувається із залученням як традиційних медіа (і конфесійних, і світських), так і новітніх засобів комунікації – Інтернет-ЗМІ, блогосфери, соціальних мереж.

Оскільки на сьогодні Україна перебуває у стані гібридної війни з Росією (й інформаційне протистояння є одним із виявів такої війни), важливого значення набуває інформація, яку артикують ЗМІ та церква, адже, за результатами багатьох соціологічних досліджень, саме ці дві соціальні інституції стабільно користуються довірою населення (хоча рівень довіри до них у різні роки варіювався, зокрема, в українських ЗМІ він іноді помітно знижувався) [5; 9; 18; 21].

Зважаючи на вищесказане, підкреслимо, що наявність довіри надає ЗМІ та Церкві значні можливості для впливу на громадську думку шляхом апелювання до емоцій (у сюжетах чи публікаціях; у проповідях чи в офіційних промовах) та за-

© Козиряцька С., 2019

вдяки використанню авторитету лідерів-думки (у тому числі й церковних ієрархів). У журналістиці це породжує такі явища, як маніпуляції і порушення стандартів, коли телеканали, будучи симпатиками тієї чи іншої конфесії, тенденційно добирають інформацію для сюжетів або подають її не збалансовано, наводячи думку лише однієї сторони. У церковній сфері це також надає широкі можливості для впливу на реципієнтів: як цілком зрозумілого з погляду релігії (наприклад, прозелітизм), так і політично інспірованого, що має на меті пропаганду чужої ідеологічної доктрини та зміну поглядів населення на користь зацікавленої сторони. Крім того, завдяки активному освоєнню медійного простору конфесії також мають широкі можливості для того, щоб вибудовувати свою інформаційну політику. Це надає змогу не лише формувати образ церкви, але й руйнувати його або створювати стереотипи у релігійній сфері. І чималу роль у цьому відіграють оцінні характеристики, які виголошують конфесії стосовно своїх «конкурентів» або подій суспільного життя. Завдяки своїй виразності й багаторазовому повторенню вони міцно закріплюються у свідомості, тому в цьому контексті велику увагу слід приділяти їх мовному втіленню. Оскільки мова, як соціокультурне явище, відображає все, що відбувається в суспільстві, то на сьогодні нагальною стає проблема використання у ЗМІ мови ненависті (Hate speech, риторики ненависті/ворожнечі, мови інтолерантності тощо).

Вивченню цього питання в тих чи інших аспектах приділяли увагу різні науковці, зокрема такі, як А. Бойко, А. Вебер, А. Верховський, Г. Почепцов, Г. Прищеп, В. Савончак, Г. Черненко, О. Черних, Дж. Джакобс, К. Потер та ін. До кола їх наукових інтересів входили питання визначення поняття «мова ворожнечі», встановлення соціальних, культурних, професіональних факторів її використання, класифікація мови ворожнечі, з'ясування ознак для визначення її смислової спрямованості, функціонування в Інтернеті тощо. Застосуванню мови ворожнечі у ЗМІ під час висвітлення подій у сфері релігії приділяли увагу А. Бойко [1] та В. Савончак [19].

Однак питанню використання мови ворожнечі на сайтах світських і конфесійних ресурсів (і не лише в інтернет-ЗМІ, але й на порталах, у блогосфері, соціальних мережах) дослідники не приділяли достатньо уваги, незважаючи на те, що саме Інтернет надає широкі і, власне кажучи, ніким не стримувані й неконтрольовані можливості для її застосування. Хронологічними рамками дослідження є 2013–2018 рр., оскільки протягом цього часу відбулись значні зрушення і в соціальному, й у духовному (релігійному) просторі, які спонукали конфесії до визначення своєї позиції щодо них та до маркування її в публічному (медійному) полі. Відтак, вважаємо виправданим застосування у тексті статті абревіатур, які ще донедавна позначали християнські конфесії в Україні (незважаючи на створення Православної церкви України (ПЦУ)), адже досліджувані матеріали були опубліковані на сайтах ще до проведення Об'єднаного собору.

Наукова новизна дослідження полягає у виокремленні особливостей мови ворожнечі (лексичних, стилістичних, структурних та ін.) в релігійному сегменті Інтернет-простору України (світські та конфесійні мережеві ресурси) та встановленні причин її застосування.

Мета дослідження – вивчення особливостей та причин використання мови ворожнечі в публікаціях на релігійну тематику, представлених в українському Інтернет-просторі.

Для досягнення мети визначено таке коло *завдань*: здійснити моніторинг Мережі з погляду виявлення світських та конфесійних ресурсів, які вдаються до виразальних засобів мови ворожнечі в заголовковому комплексі або текстах повідомлень на релігійну тематику; вивчити особливості мови ворожнечі (лексичні, стилістичні, структурні тощо) та визначити причини її використання.

Методи дослідження. Основою дослідження є інформаційний підхід; використано метод аналізу наукової літератури – для здійснення загальної розвідки теми,

визначення рівня теоретичного вивчення такого аспекту релігійної журналістики, як застосування мови ворожнечі світськими та конфесійними Інтернет-ресурсами в повідомленнях на релігійну тематику; методи аналізу й узагальнення – для виокремлення виражальних засобів мови ворожнечі, які застосовуються в релігійному сегменті Інтернет-простору, та визначення причин їх застосування.

Результати й обговорення. Поняття «мова ворожнечі» почало застосовуватись ще у 1950-х рр. у західній соціології. Однак до сьогодні так і не сформульовано його єдиного визначення, хоча аналіз дає змогу стверджувати, що більшість із них ґрунтуються на ідентифікації дискримінації у журналістських матеріалах. У нашому дослідженні ми орієнтуємось на узагальнену дефініцію поняття, а саме: «Мова ворожнечі – це будь-які некоректні висловлювання на адресу етнічних, конфесійних чи інших соціальних груп чи спільнот, або окремих осіб як представників/представниць цих спільнот» [10, с. 6]. Тобто маркером служать негативні оцінні характеристики в заголовках або текстах повідомлень Інтернет-ресурсів.

Якщо говорити про використання в українських ЗМІ мови ворожнечі в останні роки, то думки експертів щодо цього розділилися: одні вважають, що в 2016 р. така тенденція ще зберігалась, а станом на 2017 р. проявів Hate speech у медіатекстах помітно поменшало [3; 4; 22]. Однак при цьому фахівці відзначають розширення способів застосування мови ворожнечі (через візуальний ряд, інтонацію тощо) [22].

Що ж стосується релігійної сфери, то, на нашу думку, мова ворожнечі в цьому інформаційному полі була присутня завжди, однак періодично відбувались сплески у її використанні, зумовлені змінами в релігійному житті, певними соціальними зрушеннями в країні та, відповідно, маркуванням позиції церков щодо цих подій у публічному просторі. Медійний вияв поглядів різних конфесій, їх участі в громадському житті останніх років породив потужне інформаційне протистояння між ними.

Кожна конфесія створює своє інформаційне поле, у тому числі й через традиційні ЗМІ, Інтернет-ресурси, однак при цьому постає проблема об'єктивності, неупередженості й прозорості поданих матеріалів, адже і світські, й конфесійні медіа часто є заангажованими. Оскільки власниками перших є приватні особи, які часто належать або до олігархічних кіл, або до політичного істеблшменту, то такі медіа в рамках редакційної політики можуть обстоювати інтереси лише якоїсь однієї (так би мовити, «ідеологічно їм близької») конфесії. Що ж стосується конфесійних ЗМІ або мережевих ресурсів, то вони часто відзначаються використанням замовних матеріалів, спрямованих на піар своєї церкви, та в окремих випадках орієнтовані на просування чужої ідеологічної концепції, яка лежить за межами національної смислової матриці. Крім того, тісний взаємозв'язок релігії, політики та медіасфери в Україні зумовлює появу таких сумнівних ресурсів, як, наприклад, «Союз православних журналістів» (далі – СПЖ). При цьому сайт офіційно не задекларований як засіб масової інформації конкретної конфесії, а є скоріше анонімним ресурсом, оскільки інформація про засновників та авторів матеріалів на сайті відсутня [16]. Однак з контенту чітко зрозуміло, що він висвітлює позицію УПЦ МП, демонструючи при цьому войовничу риторику щодо інших конфесій і даючи оцінні характеристики соціально-політичним подіям. Зокрема, зберігається риторика ненависті стосовно УПЦ КП, УАПЦ (рішення Синоду Вселенського патріархату, яке змінило статус «неканонічних» церков та їх очільників, ніяк не вплинуло на концепцію ресурсу: ярлик «розкольники» продовжує застосовуватись [23]), а також меншою мірою – щодо УГКЦ [13]. Загалом тенденція до дискредитації греко-католиків не є новою, однак отримала новий виток, починаючи з 2014 р., зі зміною геополітичної ситуації. Риторика ненависті з боку УПЦ МП проглядається в «інформаційних викидах» – звинуваченнях у деструктивній діяльності, підриві «канонічного православ'я», «кооперації з розкольниками» і так далі, про що говорила український релігійний журналіст К. Щоткіна [25].

Крім того, у публікаціях чітко простежується зв'язок із парадигмою, у якій працювали свого часу радянські і працюють сьогодні російські ЗМІ, коли відбувається демонізація опонентів шляхом використання слів, які штучно наділені негативною конотацією, – «націоналісти», «бандерівці». Загалом у публікаціях часто застосовуються слова-маркери «правосеки», «філаретівці», «радикали», «богословський нігілізм», «релігійна війна» та інші свідчать про те, що ресурс свідомо використовується з метою дискредитації інших церков, «політизації» їх дій через фейкові повідомлення та розпалювання ненависті між конфесіями, що базується на використанні бінарної семантичної опозиції «свій-чужий» [14]. Релігійні питання ресурс висвітлює, апелюючи до стереотипного мислення (зокрема, стереотипів, закріплених у свідомості ще з радянських часів). Так, наприклад, слово «націоналіст» наділено негативною конотацією, оскільки в публікаціях вибудовується асоціативний зв'язок лише з радикальними діями. Відтак, відбувається підміна понять: націоналіст – це обов'язково агресивний радикал, який не може бути християнином («Чому християнські символи викликають ненависть у націоналістів» [24]; «Может ли националист стать христианином» [12]). Примітним є те, що остання назва суголосна тій, що подана на російському ресурсі «Правмир» («Может ли христианин быть националистом?» [11]). Тобто редакційну політику СПЖ, а відтак, й інформаційну діяльність конфесії, яку він представляє, визначає чужа ідеологічна концепція (а саме Російської православної церкви), що підтверджує факт втручання в духовну сферу українців. В контексті вищесказаного важливо відзначити діяльність інтернет-ресурсу *Cerkvarium*, що є проектом громадської організації «Центр релігійної безпеки», мета якого – протидія церковній пропаганді з боку країни-агресора [26].

Крім того, застосування у текстах повідомлень лапок до нейтральної лексики, яку активно артикулюють як релігійні, так і конфесійні Інтернет-ресурси («томос», «автокефалія», «об'єднавчий собор», «помісна церква», «автокефальна церква»), засвідчує тенденцію до використання стилістичного зниження, що забезпечує дискредитацію цих понять в очах реципієнтів.

Таким чином, до мови ворожнечі можна зарахувати не лише явно дискримінаційні публікації, які містять відверті образливі вислови, а й матеріали, що, на перший погляд, не відзначаються явно вираженою негативною конотацією, однак насправді спрямовані на провокування негативної емоційної реакції, апелювання до стереотипного сприйняття об'єкта або його стигматизацію. Спираючись на міжнародні стандарти та підходи [10, с. 9–11], варто звернути увагу на такі критерії для виокремлення матеріалів, що містять мову ворожнечі: 1) статус того, хто говорить; 2) кого досягає мовлення (повторюваність як індикатор навмисної стратегії); 3) цілі промови (якої користі очікує промовець та які інтереси представляє ця промова; проти кого вона спрямована та якого впливу зазнають жертви як індивіди та як ціла спільнота).

Загалом моніторинг Мережі засвідчив активне використання мови ворожнечі як з боку ресурсів, що, навіть не будучи конфесійними, артикулюють погляди окремої церкви, так і з боку світських сайтів, які активно підтримують «свої» конфесії. Це знаходить вияв як у заголовковому комплексі, так і в текстах, у тому числі й інтерв'ю церковних ієрархів. Наприклад, на сайті «Первый Запорожский» в офіційній риторичній церковного діяча, що винесена в заголовок, знаходимо: «Если Бог хочет наказать человека, то он лишает его разума»: Запорожский митрополит Лука *истерично отреагировал* на Томос» [6]. У тексті публікації передано гру слів, застосовану митрополитом: «Украинцы получили решение “от фонаря”...» («Фанар» – район, де знаходиться резиденція Константинопольського патріарха, та фразеологічна одиниця «від фонаря», тобто необґрунтовано), і далі: «Можно лишь только сказать, что *умалишенным канон не писан*». Таким чином, «истерично отреагировал» – це вже оцінна характеристика сайту щодо представника УПЦ МП, однак у самому повідо-

млени, навпаки, передано образливі вислови на адресу опонентів – УПЦ КП. Мова ворожнечі, явно дискримінаційна лексика, яка звучить у риториці офіційних представників церкви, легко потрапляє у медійне поле і через статус комунікаторів та через повтори – у свідомість аудиторії.

Типовим явищем є навішування ярликів: стосовно УПЦ КП – «розкольники» [23], «філаретівці» [15], «філаретівські посіпаки» [17] та стосовно РПЦ й УПЦ МП – «самосвяти» [20] й «гундяєвці» [2; 8]. Представники церкви активно вдаються до мови ворожнечі на офіційних ресурсах: «...Богослужіння та Таїнства, здійснювані “єпископатом” та “духовенством” Української Православної Церкви “Київський патріархат”, *безблагодатні і неспасенні*» («Офіційний сайт Уманської єпархії»).

На особливу увагу заслуговує такий сегмент Інтернету, як блогосфера та соціальні мережі. Оскільки публікації в блогах і дописи в соцмережах та розгорнуті коментарі до них можуть стати об'єктом окремого дослідження, не будемо зупинятись на них дуже детально, однак зауважимо, що це найбільш чутливі до соціальних потрясінь ресурси, які оперативно надають інформацію аудиторії, з оцінними коментарями і з обов'язковим апелюванням до сфери емоцій. При чому до загального мейнстріму долучаються як журналісти і блогери, так і пересічні громадяни та представники церкви, які останніми роками оцінили потенціал Мережі і використовують її для досягнення цілей і завдань своєї конфесії. Як приклад можна навести дописи священників УПЦ МП у соціальній мережі «Фейсбук» з приводу скандалу, що вибухнув у Запоріжжі через відмову священника цієї конфесії відспівувати дитину, хрещену в іншому патріархаті, та з приводу реакції на це громадськості. Публікації містять негативні оцінні характеристики УПЦ КП та войовничу риторику, яку в коментарях часто підтримують парафіяни, що не піддають сумніву думку священника як духовної особи і сприймають її як істинну. Один із прикладів такої риторики в соціальних мережах опублікував портал «Деро.ua»: «Запорізький священник УПЦ МП обіцяє “просто та спокійно” знищувати ворогів» [7].

Цікавим є те, що в релігійних суперечках, які винесені в публічний простір й охоче висвітлюються світськими медіаресурсами, активно використовується політично маркована лексика: «церковні тітушки», «сталінський патріархат», «російський православний фашизм», «агенти в рясах»: «Московські попи *нацькували “православних тітушок”* на екзархів Константинополя в Києві» («Деро.ua»), «Скандал з попами, що відмовились відспівувати загиблу дитину: *церковні тітушки* побили протестувальників» («Главком»), «*“Православні тітушки”* Московського патріархату побили ветеранів АТО, фото наслідків» («Politeka»); «*Сталінський патріархат: У Львові московській церкві вказали на її місце*» («Деро.Львів»), «*Сталінський патріархат*»: церковь УПЦ МП во Львові обклеили портретами советского диктатора» («Цензор. Нет»), «*“Російський православний фашизм”* в Україні: зрада чи перемога?» («Укрінформ»), «Паніка московських попів: *агенти в рясах* вчепилися в свій останній шанс» («Znaj.ua»).

Як експресивний засіб мови ворожнечі у журналістських текстах виступає також політичний сленг або жаргонізм. Наприклад, «Московський *“non-смотрящий”* терроризирует целое село» («Politeka») або цитата зі статті «Істерика самосвятів: У кого автокефалія виявить погони ФСБ під рясою»: «<...> розсварити українців стає все важче, а московські *“смотрящі”* за церквою не справляються зі своєю місією» («Деро.ua»); «Рейдери в рясах, або як Кремлівський *паханат* захоплює Десятинний провулок» («Антикор»).

У заголовках на релігійну тематику Інтернет-ресурси використовують також такі елементи мови ворожнечі, як вульгаризми й дисфемізми: «*“Паша-Мерседес”*: блогер рассказал, как наместник Лавры *“спалил контору”*» (РБК–Україна), «Під час запорізького скандалу навколо УПЦ МП *“собак повісили”* не на того священника» («Деро.Запоріжжя»), «Онуфрій *“розпинається”* про любов до всіх і “прив'язку”

України до Москви» («Деро.ua»), «*Маразм крепчал*: священник окропил святою водою Приморський бульвар после ЛГБТ-парада» («vgorode.ua»). Цитата зі статті «“Київський патріархат”, Євстратій Зоря і “пивні” гроші спонсора окупантів»: «<...> тільки лінивий “патріот” з УПЦ КП не коментує ситуацію навколо нардепа <...>, яку “роздув” митрополит Олександр...» (Raskolam.net); цитата з Інтернет-проекту «Гордон»: «По словам священника <...> Филарет сотрудничает с украинскими спецслужбами и “развел” Московскую патриархию».

Релігійна лексика в заголовках деяких публікацій на світських сайтах теж набуває інвективного забарвлення: «Американський митрополит закликав припинити “православне божевілля”» («Деро.ua»), «*Святой маразм*: московський патріархат записал Климкина в “агенты Кремля”» («Znaj.ua»). «*Мракобиси в рясах*» («Главред»), «“*Мракобисья у рясах!*” УПЦ МП підняла службу безпеки проти Константинополя» («Обозреватель»), «*Нова незалежність*: Порошенко відповів *біснуватій РПЦ*», «Люди другого сорту: головний *путінський мракобис* відзначився заявою» («Znaj.ua»). Або цитата зі статті на сайті «Politeka»: «*НКВС в рясі*: священника УПЦ МП підняли на сміх через скандальні фото»: «*Войовничий мракобис* протоієрей Всеволод Чаплин обговорює в ефірі образу почуттів віруючих».

Висновки та перспективи. Отже, в мережових публікаціях на релігійну тематику мову ворожнечі використовують з двох причин: 1) з метою впливу на громадську думку, а саме створення негативного іміджу якоїсь конфесії, зниження її статусу; 2) з метою увиразнення заголовків Інтернет-публікацій через використання експресивної лексики, що, у свою чергу, може викликати читацький інтерес та привабити відвідувачів на сайт.

Відзначимо такі особливості у використанні мови ворожнечі світськими й конфесійними мережевими ресурсами:

- по-перше, мову ворожнечі щодо УПЦ КП, УАПЦ та УГКЦ активно використовували сайти, які були і залишаються симпатиками УПЦ МП. Так само і медіа, які через вчинки і заяви УПЦ МП щодо подій в Україні перебувають до неї в опозиції, також вдаються до використання мови інтолерантності стосовно цієї конфесії;
- по-друге, релігійна тематика висвітлюється у нерозривному зв'язку з політичними реаліями як у ретроспективі, так і на сучасному етапі, апелюючи до узагальнених образів або історичних персоналій, які завдяки радянській міфології були наділені негативною конотацією, що забезпечує стереотипне сприйняття реальності;
- по-третє, оцінювання релігійних подій крізь призму політики або проведення відповідних аналогій призводить до використання політично маркованої лексики або політичного сленгу в заголовках або текстах публікацій.

Повторюваність окремих меседжів, що містять негативну забарвлену або образливу лексику щодо конфесій, виступає як індикатор впливу на громадську думку. Так, використання щодо УПЦ КП та УАПЦ таких слів, як «розкольники», «неспасенні», «безблагодатні», не лише конфесійними ресурсами, але й світськими, які, однак, не декларували себе як такі, що належать певній конфесії, було спрямоване на досягнення єдиної мети – зниження статусу тієї чи іншої релігійної організації, її стигматизацію. Так само, як і негативні оцінні характеристики на світських веб-сайтах стосовно УПЦ МП – «самосвяти», «путінські мракобиси», «агенти в рясах» – апелювали до сфери емоцій і мали на меті донесення до свідомості аудиторії (особливо тієї, яка зазнає цілеспрямованого інформаційного впливу з боку цієї церкви) інформації викривального змісту.

Аналіз публікацій на релігійну тематику також дає змогу стверджувати, що важливим є статус того, хто говорить: по-перше, це може бути офіційна церковна особа, яка «пояснює» ситуацію на сайті, що належить конфесії; по-друге, це може бути інтерв'ю представника церкви світському виданню або його офіційні коментарі, републікація яких зі своїми оцінними характеристиками здійснює видання; по-третє,

це може бути «статус» самого видання, що позиціонує себе як світське, неупереджене та незалежне, однак насправді діє в інтересах церкви, симпатиком якої воно є, тому використання мови ворожнечі базується на бінарній семантичній опозиції «свій-чужий».

Потенціал виражальних засобів мови ворожнечі, зокрема жаргонізмів, вульгаризмів, сленгу, дисфемізмів, дає необхідний експресивний ефект. Іноді їх використовують для вираження заголовка, що може привабити читача на сайт, а іноді вищеназвані засоби, а також стилістичне зниження, виступають як комунікативно-мовний механізм применшення статусу «іншого» («чужого») в контексті інформаційного протистояння.

Загалом, на нашу думку, тенденція до використання у релігійній сфері мови ворожнечі зберігатиметься і після створення Православної церкви України, оскільки колишня УПЦ МП буде продовжувати інформаційне протистояння у ЗМІ з метою дискредитувати новоутворену релігійну структуру та зберегти свій вплив на аудиторію, особливо в інтернет-просторі, який надає для цього широкі можливості. З погляду журналістики використання такої лексики, наприклад, з метою приваблення аудиторії, теж має негативні наслідки, зокрема містить загрозу нехтування журналістськими стандартами на тих інтернет-ресурсах, які позиціонують себе як видання, та сприяє поглибленню релігійної ворожнечі.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо вивчення питання комунікації церкви і держави у медійному полі України.

1. *Бойко А.* Церква і політика в інформаційному просторі України (2014–2016 рр.). Київська православна богословська академія. URL: <https://www.kpba.edu.ua/publikatsii/statti/2268-tserkva-i-polityka-v-informatsiinomu-prostori-ukrainy-2014-2016-rr.html> (дата звернення: 20.04.2019).

2. *Гундяйвіці* грозять розривом і з Єрусалимським патріархатом. Depo.ua. 2018 URL: <https://www.depo.ua/ukr/svit/gundyayivci-grozit-rozrivom-i-z-yerusalimskim-patriarhatom-20181016854044> (дата звернення: 25.12.2018).

3. *Демченко О., Толокольнікова К.* «Мова ворожнечі»: чи поменшало її в 2016-му?. Опитування. Частина друга. Детектор-медіа. 2017. URL: <https://detector.media/infospace/article/121981/2017-01-04-mova-vorozhnechi-chi-pomenshalo-ii-v-2016-mu/> (дата звернення: 25.12.2018).

4. *Демченко О., Толокольнікова К.* «Мова ворожнечі»: як не абсолютизувати ані її уникання, ані правомірного використання під час війни?. Опитування. Частина третя. Детектор-медіа. 2017. URL: <https://detector.media/infospace/article/122037/2017-01-08-mova-vorozhnechi-yak-ne-absolyutizuvati-ani-ii-unikannya-ani-pravomirno-go-vikoristannya-pid-chas-viini/> (дата звернення: 24.12.2018).

5. *Довіра* громадян України до суспільних інститутів: результати соціологічного дослідження. Центр Разумкова. 2018. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf (дата звернення: 26.01.2019).

6. *Если Бог хочет* наказать человека, то он лишает его разума: Запорожский митрополит Лука истерично отреагировал на Томос. Первый Запорожский. 2018. URL: <http://1news.zp.ua/zaporozhskiy-mitropolit-otreagiroval-na-tomos/> (дата звернення: 16.01.2019).

7. *Запорізький священник* УПЦ МП обіцяє «просто та спокійно» знищувати ворогів. Depo. Запоріжжя. 2018. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/zaporizkiy-svyaschenik-upc-mp-obicyayu-prosto-ta-spokiy-no-znischuvati-vorogiv-20180109705569> (дата звернення: 05.02.2019).

8. *Каспрук*: Русский язык и церковь – основные инструменты агрессии «русского мира» в Украине. Zik. 2018. URL: https://zik.ua/ru/news/2018/08/06/kaspruk_russkuyu_yazik_u_tserkov_osnovnie_ynstrumenti_agressyu_russkogo_1380459 (дата звернення: 18.01.2019).

9. *Кожен четвертий* українець довіряє церкві. Релігійно-інформаційна служба України. 2018. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/70827/ (дата звернення: 26.01.2019).

10. *Мова ворожнечі* та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи. Київ, 2015. 64 с.

11. *«Может ли христианин быть националистом?»*. Правмир. 2014. 23 мая. URL: <https://www.pravmir.ru/mozhet-li-hristianin-byit-natsionalistom/> (дата звернення: 26.01.2019).

12. *Может ли националист стать христианином.* Союз православных журналистов. 2017. 14 июля. URL: <https://spzh.news/ru/zashhita-very/44422-mozhet-li-natsionalist-stat-khristianinom> (дата звернення: 17.01.2019).

13. *На смерть Гузара.* Кому служили і служать уніатські лідери. Союз православных журналистов. 2017. URL: <https://spzh.news/ua/istorija-i-kulytrua/43086-na-smert-guzara-komu-sluzhili-i-sluzhat-uniatski-lideri> (дата звернення: 17.01.2019).

14. *О чем договорились украинские раскольники Киевского патриархата и националисты из «Правого сектора»?* Союз православных журналистов. 2017. URL: <https://spzh.news/ru/chelovek-i-cerkovy/43577-o-chem-dogovorilis-ukrainskie-raskolniki-kievskogo-patriarkhata-i-natsionalisty-iz-pravogo-sektora-> (дата звернення: 08.01.2019).

15. *«Правый сектор» требует передать два храма УПЦ на Херсонщине под юрисдикцию филаретовцев.* Raskolam.net. 2018. URL: <http://raskolam.net/?s=%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96&lang=ru> (дата звернення: 04.12.2018).

16. *Прокремлівський «Союз православных журналистов» потрапив в поле uwagi МВС. Релігійно-інформаційна служба України.* 2016. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/64151 (дата звернення: 20.11.2018).

17. *Проти Московського патріархату на Рівненщині проявляється жорстока агресія радикалів, – заява єпархії.* Takeinfo.net. URL: http://takeinfo.net/news/view/proti_moskovskogo_patriarhatu_na_rivnenshini_proyavlyatsya_jorstoka_agresiya_radikaliv_-_zayava_parhi (дата звернення: 25.12.2018).

18. *Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України.* Центр Разумкова. 2019. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2> (дата звернення: 03.04.2019)

19. *Савончак В. Я.* Мова ворожнечі у ЗМІ: до дискусії про поняття. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія: Соціальні комунікації. 2012. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_968/content/savonchak.pdf (дата звернення: 17.05.2019)

20. *Самосвяти з УПЦ МП вимагають від Константинополя відкликати екзархів з Києва.* Наш храм. 2018. URL: <http://nashavira.com.ua/novini/samosvyaty-z-upts-mp-vumagayut-vid-konstantynopolya-vidklykaty-ekzarhiv-z-kyueva/> (дата звернення: 25.12.2018).

21. *Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації: результати соціологічного дослідження.* 2017. URL: <http://razumkov.org.ua/napryamki/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-instytutiv-elektoralni-orientatsii-2> (дата звернення: 26.12.2018).

22. *Толокольнікова К.* Артем Захарченко: Використання «мови ворожнечі» українськими ЗМІ дуже скоротилося. Детектор-медіа. 2017. URL: <https://detector.media/infospace/article/122396/2017-01-20-artem-zakharchenko-vikoristannya-movi-vorozhnechi-ukrainskimi-zmi-duzhe-skorotilosya/> (дата звернення: 24.12.2018).

23. *Томос очима волинян: об'єднання – тільки після покаяння розкольників.* Союз православных журналистов. 2018. URL: <https://spzh.news/ua/chelovek-i-cerkovy/57662-tomos-glazami-volnyan-obedinenije-tolyko-posle-pokajaniya-raskolnikov> (дата звернення: 21.11.2018).

24. *Чому християнські символи викликають ненависть у націоналістів.* Союз православных журналистов. 2018. 5 лютого. URL: <https://spzh.news/ua/zashhita-very/51310-chomu-khrystyans%60ki-symvoly-vykykayut%60-nenavyst%60-u-natsionalistiv> (дата звернення: 17.01.2019).

25. *Щоткіна К.* «Московський патріархат знайшов винних в усіх українських бідах». Делова столиця. 2014. URL: <http://www.dsnews.ua/society/moskovskiy-patriarhat-znayshov-vinnih-v-usih-ukrayinskih-05062014165000> (дата звернення: 05.12.2018).

26. *Cerkvarium.* Проект громадської організації «Центр релігійної безпеки». URL: <https://cerkvarium.org/> (дата звернення: 17.01.2019).

1. Boiko, A. (2016) «The church and politics in the Ukrainian media space (2014–2016)», Kyiv Orthodox Theological Academy, available at: <https://www.kpba.edu.ua/publikatsii/statti/2268-tserkva-i-polityka-v-informatsiinomu-prostori-ukrainy-2014-2016-rr.html> (access April 20, 2019)

2. Depo.ua. (2018) «Hundiaiev's loyalists threat with break-off with Patriarchate of Jerusalem», available at: <https://www.depo.ua/ukr/svit/gundyayivci-grozit-rozrivom-i-z-yerusalimskim-patriarhatom-20181016854044> (access December 25, 2018)

3. Demchenko, O., and Tolokolnikova, K. (2017) «Hatespeech»: hasit decreased in 2016? A survey. Part 2», Detector.media, available at: <https://detector.media/infospace/article/121981/2017-01-04-mova-vorozhnechi-chi-pomenshalo-ii-v-2016-mu/> (access December 25, 2018)

4. Demchenko, O., & Tolokolnikova, K. (2017) «Hate speech»: how not to overemphasize either avoiding it or appropriate using it during the war? A survey. Part 3», Detector.media, available at: <https://detector.media/infospace/article/122037/2017-01-08-mova-vorozhnechi-yak-ne-absolyutizuvati-ani-ii-unikannya-ani-pravomirnogo-vikoristannya-pid-chas-viini/> (access December 24, 2018)

5. Razumkov centre (2018) «Trust of Ukrainian citizens to social institutions: results of sociological study», available at: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf (access January 26, 2019)

6. Pervyj Zaporozhskij (2018) «Whom the gods would destroy they first make mad. Metropolitan of Zaporizhzhia Luka hysterically reacts to the Tomos», available at: <http://1news.zp.ua/zaporozhskiy-mitropolit-otreagiroval-na-tomos/> (access January 16, 2019)

7. Depo. Zaporizhzhia. (2018) «The Zaporizhzhian priest of the Ukrainian Orthodox Church – Moscow Patriarchate promises to ‘easily and phlegmatically’ destroy enemies», available at: <https://zp.depo.ua/ukr/zp/zaporizkiy-svyaschenik-upc-mp-obicyaye-prosto-ta-spokiynoznischuvati-vorogiv-20180109705569> (access February 5, 2019)

8. Zik. (2018) «Kaspruk: The Russian language and the Russian church are the main instruments of the ‘Russian world’ aggression in Ukraine», available at: https://zik.ua/ru/news/2018/08/06/kaspruk_russkyy_yazik_y_tserkov__osnovnie_ynstrumenti_agressyy_russkogo_1380459 (access January 18, 2019)

9. RISU. Religious information Service of Ukraine (2018) «Every fourth Ukrainian trusts the church», available at: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/70827/ (access January 26, 2019)

10. (2015) «Hate speech and media: international standards and approaches». Kyiv, Ukraine.

11. Pravmir (2014) «Can a Christian be a nationalist?», available at: <https://www.pravmir.ru/mozhet-li-hristianin-byit-natsionalistom/> (access January 26, 2019)

12. Union of orthodox journalists (2017) «Can a nationalist become a Christian», available at: <https://spzh.news/ru/zashhita-very/44422-mozhet-li-natsionalist-stat-khristianinom> (access January 17, 2019)

13. Union of orthodox journalists (2017) «To Huzar's death. Whom have Uniate leaders served and are serving», available at: <https://spzh.news/ua/istorija-i-kulytrua/43086-na-smert-guzara-komu-sluzhili-i-sluzhat-uniatski-lideri> (access January 17, 2019)

14. Union of orthodox journalists (2017) «What have Ukrainian schismatics of Kyiv Patriarchate and nationalists from “Right Sector” agreed about?», available at: <https://spzh.news/ru/chelovek-i-cerkovy/43577-o-chem-dogovorilis-ukrainskie-raskolniki-kievskogo-patriarkhata-i-natsionalisty-iz-pravogo-sektora-> (access January 08, 2019)

15. Raskolam.net (2018) «Right Sector» clamors for passing to temples of the Ukrainian Orthodox Church in Kherson region to the jurisdiction of Philaret's supporters», available at: <http://raskolam.net/?s=%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96&lang=ru> (access December 04, 2018)

16. Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy (2016) «Pro-Kremlin “Orthodox Journalist Union” comes to the attention of the Ministry of Internal Affairs», available at: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/64151 (access November 20, 2018)

17. Takeinfo.net. «Cruel aggression from radicals against Moscow Patriarchate is observed in Rivne region, diocese claims». available at: http://takeinfo.net/news/view/proti-moskovskogo-patriarhatu-na-rivnenschini-provavlyatsya-jorstoka-agresiya-radikaliv_-zayava-parhi (access December 25, 2018)

18. Razumkov centre (2019) «Level of trust to social institutions and electoral orientation of Ukrainian citizens», available at: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2> (access April 3, 2019)

19. Savonchak, V. Ya. (2011) «Hate speech: discussing the concept», Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N.Karazina. Serii: Sotsialni komunikatsii, available at:

http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_968/content/savonchak.pdf (access May 17, 2019)

20. Nash khram. (2018) «Pseudapostles of the Ukrainian Orthodox Church – Moscow Patriarchate want Constantinople to withdraw exarchs from Kyiv», available at: <http://nashavira.com.ua/novini/samosvyaty-z-upts-mp-vymagayut-vid-konstantynopolya-vidklykaty-ekzarhiv-z-kyyeva/> (access December 25, 2018)

21. Razumkov centre (2017) «Ukrainian citizens' electoral orientation and attitude towards social institutions: results of sociological survey». available at: <http://razumkov.org.ua/napryamki/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlenia-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-institutiv-elektoralni-oriantatsii-2> (access December 26, 2018)

22. Tolokolnikova, K. (2017) «Artem Zakharchenko: hate speech use has dramatically decreased in the Ukrainian media», Detector.media, available at: <https://detector.media/infospace/article/122396/2017-01-20-artem-zakharchenko-vikoristannya-movi-vorozhnechi-ukrainskimi-zmi-duzhe-skorotilya/> (access December 24, 2018)

23. Union of orthodox journalists (2018) «Volyn population's opinion on Tomos: alliance is possible only after schismatics' repentance», available at: <https://spzh.news/ua/chelovek-i-cerkovy/57662-tomos-glazami-volynyan-obedinenije--tolyko-posle-pokajaniya-raskolnikov> (access November 21, 2018)

24. Spravzhnia Ukraina (2018) «Why Christian symbols provoke hatred in nationalists», available at: <http://rukraine.su/2018/02/chomu-hristiyanski-simvoli-viklikayut-nenavist-u-natsionalistiv/> (access January 17, 2019)

25. Shchotkina, K. (2014) «Moskovskiy patriarkhat znayshov vynykh v usikh ukrainskykh bidakh», Delovaya stolica, available at: <http://www.dsnews.ua/society/moskovskiy-patriarkhat-znayshov-vinnih-v-usih-ukrayinskih-05062014165000> (access December 5, 2018)

26. Cerkvarium, available at: <https://cerkvarium.org/> (access January 17, 2019)

UDC 070:2-67:004.738.1(477)

HATE SPEECH IN UKRAINIAN INTERNET SPACE: RELIGIOUS CONTEXT

Kozyryatska Svetlana, PhD (Social communications), Associate professor,

Zaporizhzhia State Medical University, Maiakovskiy avenue, 26, Zaporizhzhia, 69035, Ukraine, e-mail: kozyriatska@gmail.com

ORCID – <https://orcid.org/0000-0003-4372-6082>

Introduction. Recently in the Ukrainian media space there are a lot of info texts on religious topics; however, a special attention should be given to the problem of hate speech use in such texts, as repetition of certain messages that employ negatively colored or offensive lexis in relation to denominations is an indicator of influence on public opinion which can provoke aggressive public mood.

Relevance of the study. The aim of this paper is the study of peculiarities of using hate speech in info texts on religious topics represented in the Ukrainian online space. It includes, in particular, monitoring of the Internet in order to detect those secular and denominational resources that employ expressive means of hate speech in headlines or info texts on religious topics, as well as the study of lexical, stylistic, structural and other peculiarities of hate speech and discovery of reasons for using it.

Research methods. The research is grounded on the information approach; the method of academic literature analysis was used for general exploration of the subject, for defining the level of theoretical study of such aspect of religious journalism as the use of hate speech by secular and denominational mass-media in reports on religious topics; methods of analysis and generalization – to distinguish the expressive means of hate speech that are used in the religious segment of the Internet space, and to determine the causes of their application.

Results. The following reasons for hate speech use have been defined: 1) with the aim of influencing public opinion, i.e. forming negative image of a confession, and humiliating its status; 2) with the aim of making web headlines more ardent by means of expressive lexis use, which, in its turn, is capable of provoking readers' interest and attracting new visitors to the web-site. There are such particularly the appeal to political stereotypes, as well as the use of

politically-marked words and political slang, jargonisms, vulgarisms, dysphemisms, stylistic lowering that secure the desired expressive effect. The importance of a communicator's status, that gives more value to a message, has been highlighted. Usually the use of hate speech is grounded on binary opposition 'friend-or-foe'.

Conclusions. The academic novelty of this research is determined by singling out the peculiarities (lexical, stylistic, structural, etc.) of hate speech in the religious segment of the Ukrainian online space and by discovering the reasons for using it. A prospect for further research is the study of communication between church and state in the Ukrainian media.

Key words: *mass media, religious topics, Internet resources, hate speech, information confrontation, stereotypes.*

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019